

Open deuren, nieuwe vensters

Family literacy en het Expertisecentrum Taalontwikkeling, Ouderbetrokkenheid en Participatie

'Kinderen van laaggeletterde ouders hebben grote kans ook weer laaggeletterd te worden.' Op deze tweet kwam prompt de reactie 'Kinderen van gescheiden ouders hebben later grote kans zelf te scheiden #opendeuren'. Een open deur? Zeker! Maar het gaat erom wat je eraan doet om de cirkel van laaggeletterdheid te doorbreken. Velen denken laaggeletterdheid aan te pakken door te sleutelen aan het onderwijs voor de kinderen, maar ook de ouders en ruimere omgeving doen ertoe. Vandaar het belang van FAMILY LITERACY, waarvoor het Expertisecentrum Taalontwikkeling, Ouderbetrokkenheid en Participatie (TOP) zich gaat inzetten. Het Expertisecentrum is in het leven geroepen door het ITTA met hulp van financiering van het ministerie SZW (voorheen BZK) en de Universiteit van Amsterdam.'

Family literacy

De taalvaardigheid van kinderen is belangrijk voor hun carrière in onderwijs en maatschappij. Hoe de taalontwikkeling verloopt, hangt samen met de kwaliteit van het educatieve thuismilieu. Een kind van hoogopgeleide ouders krijgt van jongs af aan veel prikkels om zelf te gaan lezen. Thuis zijn er volop boeken, wordt er voorgelezen, is er een beleid voor tv-kijken. De alledaagse interactie is stimulerend en verdiepend. Daarbij weten die ouders de weg in school en sluit hun interactiewijze aan op die van het onderwijs. Bij laaggeletterde ouders is de interactie over het algemeen meer concreet en beschrijvend. Er wordt minder gedaan aan voorlezen, educatieve spelletjes, zingen, rijmen en als kinderen ouder zijn, worden ze minder geholpen met huiswerk. Met andere woorden, er gaapt een enorme kloof tussen school- en thuismilieu. Om taalachterstanden echt aan te pakken, is het belangrijk een verbinding te leggen tussen onderwijs, activiteiten thuis en ontwikkeling van ouders.

De vraag is hoe dat het beste kan. Er is veel bekend over wat de ontwikkeling van kinderen stimuleert: steunen, sturen, het hebben van hoge maar reële verwachtingen, het bieden van een rijke leef- en leeromgeving voor informeel leren. De dagelijkse gesprekken aan de keukentafel maken het verschil. Dat weten is één, maar hoe kunnen ouders zich ontwikkelen en zich stimulerende manieren eigen maken? Moet je letterlijk interveniëren, aan tafel aanschuiven en ter plek-

ke gaan coachen? Of moeten we insteken op empowerment en participatiemogelijkheden voor de ouders zelf en vergroot dát juist hun educatieve vaardigheden?

Dit is een van de vraagstukken op het gebied van FAMILY LITERACY waar het Expertisecentrum TOP zich mee bezig houdt. FAMILY LITERACY – een goed Nederlands woord is er nog niet – is een verzameling van allerlei programma's en interventies om gezinnen te helpen het educatieve thuismilieu te versterken. De term mag nieuw zijn, de praktijk is dat niet. Zo werd het gezinsgerichte programma OPSTAP al in 1987 in Nederland als experiment geïntroduceerd en daarna op ruime schaal geïmplementeerd. In OPSTAP leren allochtone moeders thuis hoe ze hun kinderen vaardigheden en attitudes kunnen aanleren die in het onderwijs gevraagd worden. Als de moeders dat goed doen, stimuleert dat de cognitieve en talige ontwikkeling van kleuters – en dat is het uiteindelijke doel van het programma. Het is het eerste interventieprogramma voor allochtone gezinnen dat is geëvalueerd. Op basis van de evaluatie is het programma bijgesteld. OVERSTAP, een ander stapprogramma, is schoolgericht. Ouders van kinderen in groep 3 krijgen een actieve rol in het leren lezen. Ze komen op school en krijgen materiaal mee om het leren lezen thuis te ondersteunen. Een zeer recent FAMILY LITERACY programma dat eerder inzet dan OVERSTAP is OUDERPARTICIPATIE EN TAALONTWIKKELING, HET EI VAN COLUMBUS. Hierin

worden activiteiten in de voor- en vroegschoolse educatie (vve), met name op het gebied van woordenschat gekoppeld aan ouderbetrokkenheid.

Het ei van Columbus

Laten we eens kijken op een basisschool in Amsterdam-West. In het ouderlokaal is een groep van vijftien, veelal laaggeletterde moeders uit verschillende landen aan het werk. Op het bord staat een aantal nieuwe woorden: **de droom, echt, niet echt**. Tamou, een vrouw van 38 jaar uit Marokko, leest langzaam spellend een tekst:

Paulo slaapt. Hij huilt in zijn slaap. Hij roept: 'Mama! Mama!'. Mama komt bij hem. Ze zegt: 'Stil maar. Het is niet echt. Het is maar een droom.'

Rachid, Tamou's zoontje, zit in groep 2. Volgende week zal ook hij deze nieuwe woorden aangeboden krijgen en nu kan Tamou ze thuis alvast met Rachid oefenen door middel van spelletjes.

We zijn bij een bijeenkomst van HET EI VAN COLUMBUS. Hierin worden activiteiten rond de 3000 woorden van de BASISWOORDENLIJST AMSTERDAMSE KLEUTERS OP DE VVE verbonden met de taalontwikkeling van de ouders. Tegelijkertijd wordt hun educatieve competentie vergroot. De oudercursus sluit aan bij wat er in de klas van de kinderen gebeurt. Er wordt gewerkt met een vorm van **pre-teaching**: ouders krijgen de woorden en educatieve activiteiten eerder aangereikt dan de kinderen zo-

dat ze kunnen anticiperen op de activiteiten op school. Ook op het programma staat het oefenen van gesprekken op school zoals het tienminutengesprek. Er wordt tweemaal per week lesgegeven en men kan de cursus een of twee jaar volgen. Inmiddels heeft het project de pilotfase in Amsterdam verlaten en wordt het op verschillende plaatsen in het land geïmplementeerd.²

De moeders leren gretig en met plezier. 'Ik ben blij dat ik op deze cursus zit,' zegt Tamou. 'Ik leer veel woorden, heb meer contact met de juf van Rachid. En hij vraagt me vaak: mam, heb je weer van die leuke puzzels bij je?' En Yildiz vertelt dat haar kinderen trots op haar zijn. 'Mama, jij zit nou ook in groep 1!'

Wat werkt?

Terwijl het belang van FAMILY-LITERACY-programma's evident groot is, zijn ze niet allemaal even effectief. Duidelijk is dat gezinsgerichte programma's zoals OPSTAP over het algemeen minder effect op de cognitieve en talige ontwikkeling hebben dan schoolgerichte programma's zoals OVERSTAP. Opbrengsten van interventies zijn afhankelijk van vele factoren, zoals de kwaliteit van het onderwijs na de vve-periode. Daarnaast speelt uiteraard de kwaliteit van de pedagogisch-didactische competentie van de leidsters/leerkrachten een rol, evenals de inhoud van het programma, de intensiteit van de interventie en de groeps grootte.

Een ander aandachtspunt bij interventies is het aan bod laten komen

van alle zijden van de driehoek **ouder-kind-school**. Vaak is de aandacht gericht op de interactie van de ouder naar het kind en van de ouder naar de school toe. De interactie van de leerkrachten met de kinderen én met de ouders blijft buiten beschouwing. Met andere woorden; er is vaak sprake van eenrichtingsverkeer. Maar de kenmerken van stimulerend gedrag die voor ouders belangrijk zijn, gaan ook op voor leerkrachten. Het is essentieel dat ook zij open zijn zowel naar de kinderen als naar de ouders, dat zij ontwikkelingsgericht zijn en oog hebben voor talenten.

Een adequaat ouderbeleid is gericht op partnerschap en heeft de verwachtingen van ouders goed in beeld. Op het programma van het Expertisecentrum staat dan ook een onderzoek naar de behoeften en wensen van de ouders.

Daarnaast is het van belang dat lesmateriaal **toegankelijk is voor de doelgroep**. Zo hebben de meeste vve-programma's wel een oudercomponent, maar deze is vaak te moeilijk voor laaggeletterde en anderstalige ouders. Voor hen is een intensiever programma nodig waarbij aandacht voor educatieve activiteiten wordt gecombineerd met ontwikkeling van de eigen taalvaardigheid.

Het Expertisecentrum TOP opent deuren

In HET EI VAN COLUMBUS zijn de succesfactoren van FAMILY LITERACY voor een deel verwerkt: koppeling aan het woordenschatprogramma op school,

coaching van ouders in activiteiten als voorlezen en liedjes zingen, aandacht voor hun taalvaardigheid. De opkomst bij de cursus in Amsterdam was groot, de deelnemers waren enthousiast. Bijna allen waren in meer dan 80% van de lessen aanwezig. Hun woordenschat groeide, ze deden meer educatieve activiteiten en namen vaker deel aan gesprekken op school. Maar het leerproces is soms moeizaam. Zeker, individuen kunnen enorme sprongen maken op het gebied van geletterdheid en participatie, maar veel laaggeletterde moeders gaan met kleine stapjes vooruit. Ze zijn niet een-twee-drie een rolmodel in versjes en liedjes, laat staan bij het voorlezen. De Nederlandse woordenschat groeit, maar is niet te vergelijken met die van een Nederlandstalige moeder met een mbo4-opleiding. Alleen al hierom is duidelijk dat rendementsstudies oog moeten hebben voor die kleine stappen en de lange adem die nodig is. Te hoge verwachtingen leiden tot teleurstellingen. Daarom kun je beter, zonder de ambitie te verliezen, reële doelstellingen formuleren.

Maar er is meer. Essentieel zijn **doorgaande leerlijnen**. Als de aandacht voor taalontwikkeling en educatieve thuisactiviteiten na de vve stopt, is de kans groot dat de resultaten wegebben. In de groepen 3 t/m 8 moeten woordenschat en andere taalvaardigheden verder opgebouwd en uitgebreid worden, evenals de betrokkenheid van de ouders. Naarmate kinderen ouder worden, verandert het karakter van ouderbetrokkenheid, maar de betrokkenheid van ouders blijft belangrijk.

Ook in de **breedte** moet **afstemming** tussen verschillende activiteiten plaatsvinden. Om een voorbeeld uit de praktijk te geven: op een basisschool wordt voor de ouders een aantal bijeenkomsten 'Spelen met je kind' georganiseerd. Daarbij wordt echter geen rekening gehouden met laagtaalvaardige ouders. Deze worden niet uitgenodigd omdat het taalgebruik op de bijeenkomsten te moeilijk voor hen zou zijn. Terwijl zij er het meeste baat bij zouden hebben. Tegelijk wordt er op de school een TOP-cursus gegeven. Maar hier wordt weer geen aandacht besteed aan 'Spelen met je kind'.

Wij hebben in het kader van dit artikel slechts drie projecten genoemd,

Wat biedt het Expertisecentrum TOP?

Expertmeeting

Juni 2013 organiseren wij een expertmeeting rond de vraag welke interventies scholen en gemeenten kunnen bieden om verantwoordelijkheid en capaciteiten van ouders te vergroten.

Literatuurstudie

Een studie naar programma's TOP en Family literacy en de effectiviteit ervan. Beschrijving determinanten en succesfactoren op basis waarvan bestaande projecten geëvalueerd en nieuwe opgezet kunnen worden.

Behoeftonderzoek

In kaart brengen behoeften en wensen van ouders. Ook worden scholen, schoolbesturen en beleidsmedewerkers bevraagd over te realiseren TOP-beleid.

TOP-scan en kwaliteitscheck

Ontwikkeling van scaninstrument voor TOP-beleid en een kwaliteitcheck waarmee lopende en nieuwe projecten bepaald en gemonitord kunnen worden.

maar er zijn talloze andere initiatieven. Juist door verbreding en verbinding van projecten, voorzieningen en activiteiten op verschillende gebieden, kan het effect versterkt worden. Laaggeletterdheid is een complex probleem waar geen simpele oplossing voor is. **It takes a village to raise a child.**

Het EXPERTISECENTRUM TOP gaat alle betrokkenen bij TAAL EN OUDERBETROKKENHEID ondersteunen met informatie. Projecten worden geïnventariseerd, beschreven en geëvalueerd op hun effectiviteit. We zullen verbanden leggen tussen verschillende onderzoeken en succesfactoren beschrijven. Ouders interviewen, kennis verspreiden, discussie en uitwisseling tot stand brengen. Daarin is de input en feedback van betrokkenen onmisbaar en werken we gezamenlijk aan een benadering waarmee voor Tamou, Yildiz en hun kinderen nieuwe vensters geopend worden.

Jacqueline de Maa
 Yolande Timman

De auteurs zijn adviseur bij ITTA in Amsterdam

Pilots TOP

Het Expertisecentrum voert zelf TOP-projecten uit en volgt pilots van andere organisaties.

Website en digitale nieuwsbrief

Een website met een interactief karakter, discussies over issues als meertalige opvoeding, de beste aanpak voor verschillende groepen ouders, methodieken, enzovoort. Op de website vindt u ook informatie over succesvolle TOP-projecten. Ook zal het Expertisecentrum TOP een digitale nieuwsbrief verzorgen. De website zal voorjaar 2013 beschikbaar zijn.

Voor meer informatie:

Jacqueline de Maa:
 jacqueline.demaa@itta.uva.nl

Yolande Timman:
 yolande.timman@itta.uva.nl

Elwine Halewijn:
 elwine.halewijn@itta.uva.nl

Correspondentie:
 Yolande.Timman@itta.uva.nl

Literatuur

- Doolaard, S. en P.P.M. Leseman (2005-2008). VERSTERKING VAN HET FUNDAMENT. Integreerend studie n. a.v. de opbrengsten van de onderzoekslijn Sociale en Institutionele Context van scholen uit het onderzoeksprogramma beleidsgericht onderzoek primair onderwijs 2005 – 2008. GION, Groningen Instituut voor Onderzoek van Onderwijs.
- Wasik, B.H. e.a. (2012). HANDBOOK OF FAMILY LITERACY, second edition. Routledge Taler & Francis Group, New York and Londen.

Noten

- 1 De auteurs danken Elwine Halewijn voor haar bijdrage aan dit artikel.
- 2 In HET EI VAN COLUMBUS werken de PO-Raad, ITTA en Rezulto samen. Meer informatie over het project is te vinden onder: www.taalpilots.nl/ouderbetrokkenheid